

การเตรียมพร้อมสำหรับการวางแผน ทางการเงินเพื่อวัยเกษียณของกลุ่มแรงงาน ในระบบ ช่วงอายุ 40 - 60 ปี

ผศ.ดร. วีระชาติ กิเลนทอง   ดร. บุญเลิศ จิตรมณีโรจน์
ดร. ลลิตา จันทรวงศ์ไพศาล   ดร. อาชว์ ปวีณวัฒน์

สถาบันวิจัยเพื่อการประเมินและออกแบบนโยบาย
มหาวิทยาลัยหอการค้าไทย

ธันวาคม 2555

www.set.or.th/setresearch

Disclaimer: รายงานนี้เป็นความเห็นส่วนตัวของผู้เขียนโดยเฉพาะ จัดทำบนพื้นฐานของข้อมูลที่เชื่อว่ามีที่น่าเชื่อถือ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้ความรู้และแนวคิดแก่ผู้อ่านเท่านั้น มิได้สะท้อนความเห็นของตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทยแต่อย่างใด

บทสรุปผู้บริหาร

โครงสร้างของประชากรไทยกำลังมีการเปลี่ยนแปลงและก้าวเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ โดยดัชนีผู้สูงอายุของประเทศไทยมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นและอัตราส่วนเกือหนุนผู้สูงอายุลดลงอย่างต่อเนื่อง แต่แหล่งรายได้ของผู้สูงอายุที่มาจากเงินบำนาญบำนาญ ดอกเบี้ยจากการออม และเงินสงเคราะห์ผู้สูงอายุรวมกันคิดเป็นสัดส่วนที่น้อยมากเมื่อเทียบกับแหล่งรายได้หลักของผู้สูงอายุ ซึ่งได้แก่ เงินสนับสนุนจากสมาชิกของครอบครัวที่อยู่ในวัยทำงาน และเงินสะสมจากการทำงานของผู้สูงอายุเอง ปัจจัยต่างๆ เหล่านี้อาจส่งผลกระทบต่อศักยภาพในการขยายตัวของเศรษฐกิจและภาระทางสังคมในอนาคต

ด้วยสถานการณ์ดังกล่าว สถาบันวิจัยเพื่อตลาดทุน ตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย ร่วมกับสถาบันเพื่อการประเมินและออกแบบนโยบาย มหาวิทยาลัยหอการค้าไทย ดำเนินโครงการสำรวจการเตรียมความพร้อมสำหรับการวางแผนทางการเงินเพื่อวัยเกษียณอายุของกลุ่มแรงงานในระบบช่วงอายุ 40 - 60 ปี โดยมีวัตถุประสงค์ของการวิจัยคือ เพื่อเข้าใจถึงทัศนคติ ความคาดหวัง พฤติกรรม และอุปสรรคของการวางแผนทางการเงินเพื่อวัยเกษียณ และนำผลจากการวิจัยมากำหนดกลยุทธ์ด้านผลิตภัณฑ์และบริการของตลาดทุนให้เหมาะสมกับการวางแผนทางการเงินเพื่อวัยเกษียณ รวมทั้งเสนอแนวคิดเชิงนโยบายที่จะเป็นประโยชน์ต่อการวางแผนและพัฒนาองค์ความรู้ด้านการออมและการลงทุนเพื่อวัยเกษียณ

ทางคณะผู้วิจัยได้ดำเนินการสำรวจโดยใช้แบบสอบถามออนไลน์และการสัมภาษณ์แบบตัวต่อตัว ระหว่างเดือนกรกฎาคม 2555 ถึง ตุลาคม 2555 จากกลุ่มตัวอย่างจำนวน 825 ราย ซึ่งประกอบด้วยพนักงานบริษัทเอกชน พนักงานรัฐวิสาหกิจ และข้าราชการ/พนักงานข้าราชการ ที่มีอายุระหว่าง 40 - 60 ปี ในเขตกรุงเทพมหานครและปริมณฑล ข้อมูลที่ได้จากการสำรวจเกี่ยวกับสถานะการเงินในปัจจุบันและการคาดการณ์ของผู้ตอบ จะถูกนำมาคำนวณปริมาณเงินส่วนเกิน ณ วันเกษียณ (Retirement Saving Gap) และทดสอบสมมติฐานทางสถิติ เพื่อแบ่งกลุ่มตัวอย่างตามระดับความพร้อมทางการเงินเพื่อวัยเกษียณออกเป็น 3 กลุ่ม คือ “เกษียณสุข” (Excess Funding) “เกษียณพอเพียง” (Constrained) และ “เกษียณทุกข์” (Underfunded) ตลอดจนสร้างแบบจำลองของปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อปริมาณเงินส่วนเกิน ณ วันเกษียณ ผลที่ได้จากการวิจัยสามารถนำไปพิจารณาเพื่อนำเสนอข้อเสนอแนะเชิงนโยบายที่เป็นประโยชน์ต่อการออมเพื่อการเกษียณของแรงงาน

ผลจากการวิจัยพบว่า ผู้ตอบให้ความสำคัญกับวัตถุประสงค์ของการออมเพื่อการเกษียณอยู่ในลำดับแรกๆ คือ เป็นลำดับที่ 2 รองจากการออมเพื่อการศึกษาระดับบุตรและมรดกของลูกหลาน แสดงให้เห็นว่าผู้ตอบที่มีอายุช่วง 40 - 60 ปี เล็งเห็นถึงความสำคัญของการออมเพื่อเกษียณ โดยผู้ตอบอายุมากที่สุดที่ใกล้เกษียณมี

แนวโน้มให้ความสำคัญกับการออมเพื่อเกษียณมากกว่าผู้ตอบที่อายุน้อย อัตราการออมช่วงก่อนเกษียณของผู้ตอบมีค่าเฉลี่ยร้อยละ 22 และอัตราการใช้จ่ายเงินออมหลังเกษียณมีค่าเฉลี่ยร้อยละ 5.7 เมื่อพิจารณาเพียงสองปัจจัยนี้พบว่า ผู้ตอบส่วนใหญ่ถูกจัดอยู่ในกลุ่มเกษียณสุข ดังนั้นการเตรียมความพร้อมทางการเงินเพื่อเกษียณจึงดูประหนึ่งว่าอยู่ในระดับที่ไม่น่าเป็นห่วงมากนัก แต่อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณารายละเอียดของขั้นตอนต่างๆ ในกระบวนการวางแผนทางการเงินเพื่อวัยเกษียณ พบว่าข้อสรุปเกี่ยวกับความพร้อมเพื่อเกษียณดังกล่าวมีความน่าเชื่อถือน้อยลง เนื่องจากผู้ตอบมีข้อผิดพลาดในขั้นตอนของการวางแผน ซึ่งอาจนำไปสู่ภาวะที่เงินออมไม่เพียงพอต่อค่าใช้จ่ายหลังเกษียณ ข้อผิดพลาดที่พบมีทั้งหมด 7 ประการ ดังนี้

(1) การเริ่มวางแผนช้าเกินควร: ผู้ตอบเพียงร้อยละ 38 ที่เคยวางแผนเพื่อการเกษียณ เช่น การคำนวณเงินที่ต้องการเพื่อใช้หลังเกษียณ และสามารถปฏิบัติตามแผนได้อย่างสม่ำเสมอ อายุเฉลี่ยที่ผู้ตอบเริ่มต้นวางแผนเพื่อการเกษียณคือ 42 ปี ซึ่งถือว่าเป็นการเริ่มวางแผนเพื่อการเกษียณที่ค่อนข้างช้าเมื่อเทียบกับผลการศึกษาของประเทศอื่นๆ

(2) การวางแผนด้วยความมั่นใจมากเกินไปเกินควร: สัดส่วนของผู้ตอบที่ไม่เคยวางแผนเพื่อการเกษียณ แต่มีความมั่นใจว่าคุณภาพชีวิตหลังเกษียณจะใกล้เคียงหรือดีกว่าปัจจุบันมีสูงถึงร้อยละ 71

(3) การวางแผนโดยขาดความรู้ความเข้าใจที่เหมาะสม: ผู้ตอบโดยเฉลี่ยคาดว่าจะลงทุนในสินทรัพย์เสี่ยงด้วยสัดส่วนที่สูงขึ้นเมื่ออายุมากขึ้น และการละเลยผลของเงินเฟ้อที่มีต่อค่าใช้จ่ายในอนาคต เป็นต้น

(4) การประมาณค่าใช้จ่ายหลังเกษียณน้อยเกินควร: สัดส่วนการทดแทนรายได้ (Income Replacement Ratio) ที่ผู้ตอบใช้ในการวางแผนมีค่าเฉลี่ยเพียงร้อยละ 34 ซึ่งถือว่าน้อยมากเมื่อเทียบกับร้อยละ 70 ซึ่งเป็นค่าขั้นต่ำที่นิยมใช้ในการวางแผนทางการเงิน เพื่อให้ผู้เกษียณสามารถรักษาคุณภาพชีวิตหลังเกษียณได้ใกล้เคียงกับก่อนเกษียณ

(5) การประมาณอายุคาดเฉลี่ยน้อยเกินควร: ผู้ตอบเพศหญิงที่ประมาณอายุคาดเฉลี่ยน้อยเกินควรมีสัดส่วนที่สูงกว่าเพศชาย ซึ่งผู้ตอบกลุ่มนี้มีโอกาสที่เงินออมเพื่อการเกษียณจะหมดก่อนสิ้นอายุขัย

(6) การออมเงินไว้น้อยเกินควร: ผู้ตอบส่วนใหญ่ถูกจัดอยู่ในกลุ่มเกษียณทุกข์ เนื่องจากมีปริมาณเงินส่วนขาด ณ วันเกษียณค่อนข้างมาก แต่ถ้าวมอสังหาริมทรัพย์เข้าเป็นส่วนหนึ่งของสินทรัพย์เกษียณตามที่ผู้ตอบแสดงความประสงค์ พบว่าผู้ตอบส่วนใหญ่จะถูกจัดอยู่ในกลุ่มเกษียณสุขและมีปริมาณเงินส่วนเกิน ณ วันเกษียณ เพิ่มขึ้น

(7) การเกษียณอายุก่อนกำหนด: ร้อยละ 28 ของผู้ตอบต้องการเกษียณก่อนกำหนด ผู้ที่ต้องการเกษียณก่อนกำหนดส่วนใหญ่มีเงินออมไม่เพียงพอสำหรับใช้จ่ายหลังเกษียณ ถ้าผู้เกษียณก่อนกำหนดยินยอมเกษียณอายุช้าลง 1 ปี พบว่าร้อยละ 51 ของผู้เกษียณก่อนกำหนดจะไม่ประสบปัญหาเงินไม่พอใช้หลังเกษียณ

เนื่องจากปริมาณเงินส่วนเกิน ณ วันเกษียณ เป็นข้อมูลสำคัญที่บ่งบอกว่าผู้เกษียณจะมีเงินออมเพียงพอกับค่าใช้จ่ายหลังเกษียณหรือไม่ ดังนั้นคณะผู้วิจัยจึงสร้างแบบจำลอง เพื่อศึกษาถึงปัจจัยต่างๆ ที่อาจส่งผลกระทบต่อปริมาณเงินส่วนเกิน ณ วันเกษียณ ซึ่งได้ข้อสรุปจากแบบจำลอง คือ (1) ผู้ตอบที่มีอายุระหว่าง 51 - 60 ปี โดยเฉลี่ยแล้วจะมีปริมาณเงินส่วนเกิน ณ วันเกษียณน้อยกว่าผู้ตอบที่มีอายุระหว่าง 40 - 50 ปี อย่างมีนัยสำคัญ (2) ผู้ตอบที่มีอาชีพรับราชการ โดยเฉลี่ยแล้วจะมีปริมาณเงินส่วนเกิน ณ วันเกษียณมากกว่าผู้ตอบที่มีอาชีพเป็นพนักงานบริษัทเอกชนและรัฐวิสาหกิจอย่างมีนัยสำคัญ (3) ผู้ตอบเพศชาย โดยเฉลี่ยแล้วจะมีปริมาณเงินส่วนเกิน ณ วันเกษียณมากกว่าผู้ตอบเพศหญิงอย่างมีนัยสำคัญ (4) ผู้ตอบที่เคยได้รับความรู้ มีความเข้าใจ และเคยวางแผนเพื่อการเกษียณ จะมีปริมาณเงินส่วนเกิน ณ วันเกษียณมากกว่าผู้ตอบที่ไม่มีคุณสมบัติทั้งสามอย่างมีนัยสำคัญ (5) ผู้ตอบที่ยอมรับความเสี่ยงจากการลงทุนได้จะมีปริมาณเงินส่วนเกิน ณ วันเกษียณมากกว่าผู้ตอบที่รับความเสี่ยงจากการลงทุนไม่ได้ อย่างมีนัยสำคัญ (6) อัตราการออมและสินทรัพย์สุทธิมีความสัมพันธ์เชิงบวกกับปริมาณเงินส่วนเกิน ณ วันเกษียณ อย่างมีนัยสำคัญ (7) สัดส่วนการทดแทนรายได้มีความสัมพันธ์เชิงลบกับปริมาณเงินส่วนเกิน ณ วันเกษียณ อย่างมีนัยสำคัญ

ผลจากการวิจัยดังกล่าวข้างต้นนำมาสู่ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายที่สำคัญ 3 ด้าน คือ ด้านการศึกษา ด้านผลิตภัณฑ์ทางการเงิน และด้านระบบเกษียณอายุ โดยมีข้อสรุปของข้อเสนอแนะ ดังนี้

(1) การส่งเสริมการศึกษาทางการเงินขั้นพื้นฐาน: เนื่องจากคนส่วนใหญ่จะมีอคติประเภทความเฉื่อย (Inertia) และการผลัดวันประกันพรุ่ง (Procrastination bias) ส่งผลให้คนพยายามหลีกเลี่ยงการวางแผนหรือการตัดสินใจในเรื่องที่ซับซ้อน ถ้าขาดความรู้ความเข้าใจในเรื่องนั้นๆ เช่น มีผู้ตอบเพียงส่วนน้อยที่เคยเปลี่ยนนโยบายการลงทุนของกองทุนสำรองเลี้ยงชีพ ดังนั้นควรสนับสนุนให้มีการจัดตั้งองค์กรหรือหน่วยงานเฉพาะที่มีบทบาทในการส่งเสริมการศึกษาทางการเงินขั้นพื้นฐานอย่างเร่งด่วน การศึกษาดังกล่าวต้องสามารถเข้าถึงได้กับคนทุกช่วงอายุ มิใช่เพียงคนใกล้วัยเกษียณเท่านั้น โดยการศึกษาขั้นพื้นฐานจะมุ่งเน้นถึงสิ่งจำเป็นสำหรับการดำรงชีวิตประจำวัน เช่น การจัดทำงบประมาณส่วนบุคคล การตัดสินใจทางการเงินเบื้องต้น ความรู้เกี่ยวกับอัตราดอกเบี้ยและเงินเฟ้อ เป็นต้น

(2) การพัฒนาผลิตภัณฑ์ทางการเงิน: เนื่องจากผู้ตอบส่วนใหญ่แสดงความประสงค์ที่จะใช้ที่อยู่อาศัยของตนเป็นแหล่งรายได้เพื่อการเกษียณ ซึ่งจะส่งผลให้มีปริมาณเงินส่วนเกิน ณ วันเกษียณเพิ่มสูงขึ้น ดังนั้นการพัฒนาโครงการสินเชื่อที่อยู่อาศัยสำหรับผู้สูงอายุ (Reverse Mortgage) จึงเป็นอีกทางเลือกหนึ่งที่มีความเป็นไปได้ โดยผู้เกษียณนำที่อยู่อาศัยของตนเองจดจำนองกับสถาบันการเงิน และจะได้รับเงินจากสถาบันการเงินเป็นงวดๆ เพื่อใช้เป็นแหล่งรายได้หลังเกษียณ

(3) การพัฒนาระบบเกษียณ: การเพิ่มอายุเกษียณให้สูงขึ้น เพื่อให้มีระยะเวลาของการออมเงินก่อนเกษียณยาวนานขึ้น ซึ่งเป็นแนวทางที่ผู้ตอบให้ความสำคัญมากเป็นอันดับที่สาม รองจากการลดค่าใช้จ่ายหลังเกษียณและการออมเงินมากขึ้นในช่วงก่อนเกษียณ โดยแนวทางสองลำดับแรกมีความเป็นไปได้ค่อนข้างยาก เนื่องจากผู้ตอบโดยเฉลี่ยมีสัดส่วนการทดแทนรายได้ที่ค่อนข้างต่ำและอัตราการออมที่ค่อนข้างสูงอยู่แล้ว นอกจากนี้แล้วการส่งเสริมการออมผ่านระบบกองทุนสำรองเลี้ยงชีพก็เป็นแนวทางหนึ่งที่ต้องรีบดำเนินการอย่างเร่งด่วน โดยมีประเด็นที่ต้องพิจารณาดังนี้

(3.1) การเพิ่มความครอบคลุมของระบบกองทุนสำรองเลี้ยงชีพทั้งในแง่ขององค์กรที่จัดตั้งและพนักงานที่สมัครเป็นสมาชิก การเพิ่มความครอบคลุมของระบบจะช่วยให้แรงงานสามารถออมผ่านกองทุนสำรองเลี้ยงชีพได้อย่างต่อเนื่อง แม้สมาชิกจะมีการเปลี่ยนองค์กรที่ทำงาน การเพิ่มความครอบคลุมสามารถดำเนินการได้หลายแนวทาง เช่น ระบบการเป็นสมาชิกกองทุนสำรองเลี้ยงชีพโดยอัตโนมัติ ระบบกองทุนรวม และระบบการออมภาคบังคับ ซึ่งผู้ตอบส่วนใหญ่มากถึงร้อยละ 80 ที่เห็นด้วยกับระบบการออมภาคบังคับ ถ้าจะสามารทำให้ตนเองมีเงินเพียงพอในยามเกษียณ

(3.2) การเพิ่มอัตราการออมผ่านระบบกองทุนสำรองเลี้ยงชีพทั้งในแง่ของอัตราเงินสะสมและอัตราเงินสมทบ เช่น การกำหนดอัตราเงินสะสมและเงินสมทบขั้นต่ำ การเพิ่มอัตราเงินสะสมของสมาชิกโดยอัตโนมัติ เป็นต้น ซึ่งจะช่วยให้อัตราการออมเพื่อเกษียณโดยผ่านกองทุนสำรองเลี้ยงชีพเพิ่มสูงขึ้นกว่าปัจจุบันที่ผู้ตอบมีอัตราเงินสะสมเฉลี่ยร้อยละ 5.4 และอัตราเงินสมทบเฉลี่ยร้อยละ 5.5

(3.3) การเลือกนโยบายการลงทุนมาตรฐาน (Default Policy) แบบ Target-Date Fund เพื่อเพิ่มอัตราผลตอบแทนของการลงทุน ซึ่งจะมีการปรับเปลี่ยนสัดส่วนการลงทุนในสินทรัพย์เสี่ยงตามช่วงอายุ เนื่องจากผู้ตอบส่วนใหญ่ร้อยละ 58 มีความเฉื่อยและยึดติดกับนโยบายการลงทุนมาตรฐานที่องค์กรกำหนดให้ ดังนั้นการกำหนดนโยบายการลงทุนมาตรฐานที่เหมาะสมจึงมีความสำคัญอย่างยิ่ง

(3.4) การพัฒนาระบบกองทุนสำรองเลี้ยงชีพจากระบบปัจจุบันที่มุ่งเน้นทางเลือกนโยบายการลงทุน (Fund Supermarket Model) ไปสู่ระบบที่มุ่งเน้นรายได้หลังเกษียณ (Retirement Income Model) และนอกจากการรายงานด้านมูลค่าของสินทรัพย์และอัตราผลตอบแทนของแต่ละสมาชิกแล้ว ควรรายงานการคาดการณ์รายได้หลังเกษียณที่เป็นผลมาจากการออมผ่านกองทุนสำรองเลี้ยงชีพ เพื่อให้สมาชิกสามารถวางแผนการออมเพื่อเกษียณได้อย่างถูกต้องมากยิ่งขึ้น

(3.5) การแบ่งจ่ายเงินออม ณ วันเกษียณ ของสมาชิกออกเป็นสองส่วน ส่วนแรกบังคับจ่ายในลักษณะของเงินบำนาญ (Annuity) เพื่อประกันรายได้ขั้นต่ำที่สมาชิกควรมีสำหรับใช้ชีวิตหลังเกษียณ และส่วนที่เหลือจึงจ่ายเป็นเงินก้อนให้กับสมาชิก ณ วันเกษียณ